

RENEWS

Bringing fresh eyes
to media literacy

EDUKACJA MEDIALNA PODREČNIK

Projekt współfinansowany w
ramach programu Unii Europejskiej
„Erasmus+”

WPROWADZENIE

CZYM JEST UMIEJĘTNOŚĆ KORZYSTANIA Z MEDIÓW I DLACZEGO TO WAŻNE?

Kompetencje medialne i informacyjne (Media and Information Literacy – MIL) obejmują wiedzę oraz zrozumienie mediów i informacji w celu poprawy jakości debaty publicznej i uczestnictwa w życiu społecznym. Kładzie się w nich nacisk na umiejętność zrozumienia celów istnienia mediów, ocenę ich działalności pod kątem osiągania tych celów oraz na racjonalne wykorzystywanie mediów do wyrażania siebie.

Edukacja w zakresie umiejętności korzystania z mediów (Media Literacy Education - MLE) ma na celu wzmocnienie sprawczości obywatelskiej uczniów w społeczeństwie informacyjnym i komunikacyjnym oraz kształcenie aktywnych, oświeconych i odpowiedzialnych obywateli cyfrowych. Obszar ten pozwala młodym ludziom:

- **Zrozumieć media** tradycyjne i społecznościowe oraz informacje we wszystkich ich wymiarach: ekonomicznym, społecznym, technicznym i etycznym.
- **Rozwijać umiejętności** poszukiwania, selekcji i interpretacji informacji, jak również oceny źródeł i treści.
- **Ocenianie wpływu mediów** i informacji na myśli, uczucia i zachowania.
- **Wykazać się obywatelską praktyką medialną i rozwijać obywatelstwo cyfrowe**, tak aby młodzi ludzie mogli przejąć odpowiedzialność za media (zarówno poza, jak i w sieci) w celu stworzenia przestrzeni dla indywidualnego i zbiorowego potwierdzania faktów, ale także dla refleksji, debaty i uczestnictwa.

Ponadto, społeczeństwo, które wie, jak obchodzić się z mediami i informacją oraz stymuluje do rozwoju wolnych, nie-

zależnych i pluralistycznych mediów, ma większe szanse zachęcić do znaczącego udziału w życiu publicznym.

MLE ma kluczowe znaczenie, ponieważ społeczeństwo informacyjne umożliwiło masowe rozpowszechnianie wszelkiego rodzaju informacji dzięki nowym technologiom i Internetowi. W tym kontekście, MLE promuje efektywny rozwój autonomii intelektualnej populacji. **Poniższa broszura powstała w szczególnych okolicznościach, jakimi był kryzys zdrowotny COVID-19, który charakteryzował się wzrostem wykorzystania Internetu i sieci społecznościowych jako środków dostępu do informacji.** Biorąc pod uwagę ten zwiększony głód informacji, MLE staje się coraz ważniejsze, dostarczając okazji do refleksji i praktycznych narzędzi do bycia człowiekiem dobrze poinformowanym.

Dla kogo jest ten materiał i jaki jest jego cel?

Ta broszura jest skierowana do trenerów, wykładowców, bibliotekarzy i praktyków społeczno-edukacyjnych, aby mogli oni znaleźć zarówno elementy kontekstu, jak i inspirację do refleksji nad edukacją medialną. Zawiera ona punkty odniesienia do refleksji, jak również propozycje praktycznych ćwiczeń i ewaluacji.

MAPA DROGOWA PODRĘCZNIKA

NAJWAŻNIEJSZE WSKAZÓWKI DOTYCZĄCE EDUKACJI W ZAKRESIE KORZYSTANIA Z MEDIÓW

Zbiór najważniejszych wniosków doświadczonych trenerów, które pomogą nauczycielom w prowadzeniu możliwie najlepszych lekcji.

4

ZDROWA DIETA MEDIALNA

Ta część - która może zostać rozdana uczniom - zawiera 10 wskazówek, które uczniowie mogą wykorzystać do kontrolowania swojego postępowania z mediami i informacją.

5

Temat 1 ŚRODOWISKO MEDIÓW

Ten rozdział ma na celu pomóc uczniom zrozumieć kluczowe kwestie dotyczące środowiska mediów.

6

Temat 2 STRONNICZOŚĆ W MEDIACH

Ten rozdział ma na celu pomóc uczniom identyfikować różne formy stronniczości źródeł w mediach i w Internecie.

11

Temat 3 BAŃKI INFORMACYJNE I KOMORY POGŁOSOWE

W tym rozdziale przeanalizowano pojęcia bańki informacyjnej (filter bubble) i komory pogłosowej (echo chamber) oraz to, jak kształtują one nasze doświadczenia zarówno w sieci, jak i poza nią.

16

Temat 4 DEZINFORMACJA, WPROWADZANIE W BŁĄD, KONSPIRACJA

Ten rozdział wprowadza uczniów w kluczowe pojęcia edukacji medialnej, takie jak dezinformacja, misinformation i teorie spiskowe

22

Temat 5 MOWA NIENAWIŚCI

W tym rozdziale omówiono mowę nienawiści i nadużycia w sieci. Ma on na celu umożliwienie uczniom rozpoznawania i reagowania na mowę nienawiści w sieci w w konstruktywny sposób, aby rozwijać ich obywatelstwo cyfrowe.

28

STWÓRZ MAGAZYN ONLINE

Niniejszy rozdział to przewodnik pomagający zarówno nauczycielom, jak i uczniom w tworzeniu magazynu internetowego i rozwijaniu ich umiejętności korzystania z mediów.

32

ĆWICZENIA

Ta sekcja zawiera wskazówki, porady i zasoby dla nauczycieli do organizowania uczniom warsztatów umiejętności korzystania z mediów w ich lokalnym kontekście.

36

NAJWAŻNIEJSZE WSKAZÓWKI DOTYCZĄCE EDUKACJI W ZAKRESIE KOMPETENCJI

Z naszych wspólnych, ogólnoswiatowych doświadczeń w dostarczaniu młodym ludziom edukacji w zakresie umiejętności korzystania z mediów wyciągnęliśmy wiele cennych lekcji, jak sprawić, by ta nauka była tak angażująca i kształcąca, jak to tylko możliwe.

Oto kilka głównych wniosków, które mogą pomóc w zapewnieniu możliwie najlepszych lekcji dla twoich uczniów:

1 Włączenie umiejętności korzystania z mediów do szkolnego planu lekcji, a także powiązanie ich z szerszymi efektami uczenia się w ramach programu nauczania.

Biorąc pod uwagę, jak zajęte są szkoły, ważne jest, aby umiejętność korzystania z mediów nie była postrzegana jako dodatkowe obciążenie. Skorzystaj z krajowej podstawy nauczania i pokaż, jak edukacja w zakresie umiejętności korzystania z mediów do niej pasuje. Może to być lekcja wiedzy o społeczeństwie lub dodatek do modułów w innych, powiązanych przedmiotach (np. historia, informatyka), lub oferta pozalekcyjna w ciągu roku.

2 Lekcje powinny łączyć naukę opartą na dyskusji z zajęciami praktycznymi.

Pozwoli to uczniom na przyswojenie istotnych informacji, formułowanie własnych opinii i pracę nad «szarymi strefami» ze swoimi rówieśnikami. Zapewnia to również, że umiejętność korzystania z mediów jest zakotwiczona w czymś namacalnym i istotnym dla ich codziennego życia, a nie w abstrakcyjnym zestawie pojęć.

3 Podczas omawiania kluczowych tematów używaj przykładów, które przemówią do uczniów.

Na przykład, przywołując stroniczą publikację lub platformę, na której można znaleźć «komorę pogłosową» (echo chamber), należy się odnieść do rzeczywistych doświadczeń młodych ludzi, co powinno ich jeszcze bardziej zachęcić do udziału w działaniach i dyskusjach.

4 Równowaga pomiędzy pozytywami i negatywami.

Tak, świat online może być przerażającym miejscem, w którym można znaleźć wiele złych zachowań. Ale może to być również pozytywne środowisko, w którym wszyscy użytkownicy mogą się uczyć, odkrywać, dzielić i kontaktować ze sobą. Staraj się zachować równowagę: unikaj sugerowania, że zachowania pro-blematyczne są wszędzie, lub, że powinni być sceptyczni wobec wszystkiego, co napotykają w sieci - może to prowadzić do unikania wiadomości albo tendencji do snucia teorii spiskowych.

5 Zachęcaj uczniów do wykazania się skuteczną umiejętnością korzystania z mediów w sieci i poza nią.

Skuteczna edukacja w zakresie umiejętności korzystania z mediów zachęca i inspiruje młodych ludzi do demonstrowania pozytywnych zachowań i postaw podczas angażowania się w media w ich różnych formach. Zapytaj ich na kolejnych lekcjach: czy rozpoznałeś/łaś już dezinformację w sieci i jak na nią zareagowałeś/łaś? Czy stanąłeś/łaś w obronie przyjaciela w sieci i zwróciłeś/łaś uwagę na nadużycia i prześladowania? Pamiętaj, aby pochwalić te przykłady dobrego obywatelstwa cyfrowego, aby uczniowie i uczennice dostrzegli wartość swoich dobrych uczynków.

ZDROWA DIETA MEDIALNA

W coraz bardziej połączonym świecie, w którym informacje zarówno rozprzestrzeniają się, jak i polaryzują, zdrowa dieta medialna jest kluczem do uniknięcia izolacji i przeciążenia.

Edukacja w zakresie kompetencji medialnych sugeruje nam, abyśmy przejęli kontrolę nad naszymi mediami i praktykami informacyjnymi, trzymając się tych 10 punktów:

1 ZATRZYMAJ SIĘ I POMYŚL
W kontekście szybkiego i obfitego przepływu informacji należy poświęcić czas na ich sprawdzenie i powtórne przeczytanie.

2 SPRAWDZAJ ŹRÓDŁA
Kto jest autorem? Które medium opublikowało te informacje? Czy jest znane z wiarygodności?

3 SPRAWDŹ DATĘ PUBLIKACJI
Kiedy ta informacja została opublikowana? Czy wciąż jest aktualna?

4 ODRÓŻNIAJ FAKTY OD OPINII
W niektórych przypadkach, artykuł przedstawiany jest jako opinia, w przeciwnym razie szukaj wskazówek, tendencyjności i opinii.

5 RÓŻNICUJ ŹRÓDŁA
Korzystaj z wielu źródeł i porównuj je, żeby mieć pełen obraz sytuacji.

6 UDOSTĘPNIJ ARTYKUŁY PRZECZYTANE W CAŁOŚCI
Tytuły nie zawsze opowiadają całą historię i czasami mogą być mylące.

7 POSZUKUJ
Nie czekaj na informacje. Szukaj ich.

8 KWESTIONUJ
Jeśli zawsze zgadzasz się z tym, co czytasz... może nadszedł czas, aby skonfrontować się z innymi opiniami i źródłami.

9 ZGŁASZAJ DEZINFORMACJE I MOWĘ NIENAWIŚCI
Nie daj się wciągnąć w polemikę wywołaną mową nienawiści i fałszywymi informacjami krążącymi w sieciach społecznościowych. Wręcz przeciwnie - bądź proaktywny i promuj pozytywne treści! W ten sposób podniesiesz na duchu innych i ulepszysz swoją internetową społeczność.

10 BIERZ UDZIAŁ
Załącz bloga, vloga lub magazyn. Angażuj się w konstruktywny i kreatywny sposób na portalach społecznościowych.

Temat 1.

ŚRODOWISKO MEDIÓW

CELE EDUKACYJNE

- ✓ Uczniowie dowiadują się, czym są informacje i media.
- ✓ Uczniowie potrafią zidentyfikować główne środki masowego przekazu w kraju.
- ✓ Uczniowie rozumieją różnicę pomiędzy tradycyjnymi i współczesnymi mediami.
- ✓ Uczniowie rozumieją rolę i wagę mediów i dziennikarzy w demokratycznym społeczeństwie.
- ✓ Uczniowie rozumieją wpływ mediów społecznościowych na nasz stosunek do informacji.

WPROWADZENIE

Informacja jest niezbędna w naszym codziennym życiu i w naszych społeczeństwach. Bez dobrej i jasnej informacji groziłoby nam wiele niebezpieczeństw. Media ponoszą odpowiedzialność za rozprzestrzenianie i przekazywanie informacji. Ponieważ środowisko mediów od kilkudziesięciu lat podlega ciągłym zmianom, a świat staje się coraz bardziej złożony, odpowiedzialność ta wzrosła.

Na przykład w czasie wyborów media są głównym źródłem informacji o propozycjach, debatach i programach politycznych przedstawicieli i liderów politycznych. W ten sposób podmioty medialne pełnią rolę strażników sprawnego funkcjonowania naszych demokracji. Aby wywiązać się z tej ważnej i demokratycznej roli, media i dziennikarze są chronieni przez prawo do wolności prasy.

Technologie i Internet pozwalają na masowe rozpowszechnianie wszelkiego rodzaju informacji. Wymaga to nie tylko zwiększonej czujności ze strony mediów, ale także lepszej edukacji w zakresie mediów, informacji i obywatelstwa cyfrowego, która może rzeczywiście rozwijać intelektualną autonomię populacji, a także być stale dostosowywana do szybkich zmian towarzyszących społeczeństwom informacyjnym.

Ten rozdział ma na celu pomóc uczniom zrozumieć kluczowe kwestie dotyczące środowiska mediów: jego historię, przejście od mediów tradycyjnych do mediów społecznościowych jako środków dostępu do informacji oraz rolę, jaką odgrywają dziennikarze. Rozdział ten zawiera zadania dla uczniów, które mają na celu odkrycie przez nich środowiska mediów w ich własnym kraju i sprawdzenie ich wiedzy.

GŁÓWNE DEFINICJE

Media to przede wszystkim fizyczne wsparcie dla masowego rozpowszechniania informacji, obejmujące druk, radio, Internet i telewizję.

W kontekście podstawowej edukacji medialnej informacja jest przekazywanym faktem, który pochodzi ze źródeł, które zostały zidentyfikowane, zweryfikowane i potwierdzone. Może to również obejmować kontekstualizację, która wyjaśnia lub interpretuje fakt przez pryzmat społeczny, kulturowy i polityczny. Ponadto informacja musi spełniać trzy kryteria:

1. wzbudzać powszechne zainteresowanie

Aby dany fakt mógł zostać uznany za informację w medialnym i społecznym znaczeniu tego słowa, musi wzbudzać powszechne zainteresowanie. Na przykład, obecność jednego dowolnego obywatela na meczu piłki nożnej nie stanowi informacji, która może być interesująca dla wszystkich innych obywateli.

2. stanowić fakt

Informacja musi zawierać fakt; musi być faktyczna. W oparciu o nasz przykład, oznacza to, że wynik meczu lub kontuzja zawodnika na boisku są informacjami samymi w sobie, ponieważ zawierają obserwowalne fakty, działania i wyniki. I odwrotnie, plotki o transferze zawodnika do innego klubu lub ewentualne napięcia w zespole nie są informacjami.

3. być zweryfikowana i weryfikowalna

Fakt, aby potwierdzić swój status informacji, musi być sprawdzony i weryfikowalny. Innymi słowy, musimy zwracać uwagę na kwestię dowodów, aby sprawdzać fakty.

HISTORIA MEDIÓW

Po II wojnie światowej nastąpiło zagęszczenie informacji i multiplikacja nośników medialnych: w domach pojawiły się telewizory, mnożyły się kanały radiowe, powstawały liczne gazety i czasopisma. Termin «media tradycyjne» odnosi się w szczególności do wszystkich środków masowego przekazu, które charakteryzowały XX wiek (telewizja, radio, prasa drukowana).

W rezultacie informacje dostępne dla obywateli stały się bardziej znaczące i zróżnicowane niż wcześniej, co wzmocniło demokratyczną siłę mediów. Jednak wraz ze zwielokrotnieniem i zróżnicowaniem oferty informacyjnej zmienił się nasz własny stosunek do informacji, zwłaszcza od momentu pojawienia się Internetu na początku lat 90.

MEDIA SPOŁECZNOŚCIOWE

Tradycyjne media ścierają się dziś z «nowymi mediami», związanymi z pojawieniem się i demokratyzacją korzystania z Internetu. Wśród tych «nowych mediów» można wyróżnić społeczne media publiczne (np. blogi) i sieci społecznościowe (Facebook, Instagram, Twitter itp.).

Te ostatnie zmieniły stosunek ludzi do informacji. **Sprzyjając interakcji, sieci społecznościowe uwypukliły słaby punkt tradycyjnych mediów, jakim jest bierność widza przed ekranem.** Ta aktywna rola obywatela ucieleśnia się w możliwości każdego do komunikowania/zamieszczania/nadawania/bardzo łatwego ściągania informacji w wielu mediach internetowych. Doprowadziło to do wielu zmian, takich jak równoważność opinii ekspertów i obywateli na wszystkie tematy społeczne, znacznie szybsze i bardziej zróżnicowane dzielenie się informacjami i opiniami, a także obieg fałszywych informacji, mowy nienawiści i teorii spiskowych.

DZIENNIKARSTWO

Dziennikarz jest profesjonalistą zobowiązanym do przestrzegania deontologii (etyki, metod postępowania i obiektywizmu) oraz ma obowiązek przetwarzania informacji. Nie jest on prostym nośnikiem informacji, jego rola sięga głębiej, ponieważ ma być w stanie podać klucz do zrozumienia danej informacji, aby zrozumieć społeczeństwo.

Istnieje wiele możliwych sposobów przekazywania informacji przez dziennikarza. Na przykład można znaleźć: «**suche fakty**» (straight news), kiedy dziennikarz po prostu przedstawia i relacjonuje fakty w szczegółach. W ten sposób dziennikarze zazwyczaj dążą do neutralności. Można też mieć do czynienia z «**informacją objaśnianą**» lub «**informacją komentowaną**», w której dziennikarz analizuje fakty i informuje czytelników o tym, «jak» i «dlaczego». W tego typu wypowiedziach pisemnych dziennikarze mają większą swobodę interpretacji i rozszyfrowywania faktów, wyrażając swoją opinię lub osąd.

Pojawienie się sieci społecznościowych wpłynęło na zawód dziennikarza. Dziennikarze nie mają już monopolu na informację. Czasami może to prowadzić do wzrostu liczby fałszywych lub niekompletnych wiadomości albo informacji wyrwanych z kontekstu. W innych przypadkach może to zaowocować niezwykłymi przykładami «dziennikarstwa obywatelskiego», zdolnego do analizowania i krytycznego spojrzenia na te aspekty życia społecznego, które nie są brane pod uwagę przez dziennikarzy głównego nurtu.

NAJWAŻNIEJSZE WNIOSKI I WEZWANIA DO DZIAŁANIA

Neutralność i obiektywizm są ideałami i celami, które są prawie niemożliwe do osiągnięcia nawet dla dobrego dziennikarza. Jeśli jednak chcesz czytać wiadomości jak najbardziej zbliżone do obiektywizmu, musisz zwracać uwagę na fakty, a komentarze i opinie odłożyć na bok. Co więcej, zachęcaj uczniów do różnicowania źródeł i punktów widzenia w całym krajobrazie medialnym.

W dobie mediów społecznościowych ważne jest, aby kwestionować prawdziwość informacji krążących w sieci. **Kto to napisał? Jakie jest pochodzenie autora? Jaki jest jego lub jej cel? Wreszcie, jak możemy odróżnić to, co prawdziwe od tego, co fałszywe?**

Wyrażenie swojej opinii na dany temat w mediach społecznościowych nie czyni z Ciebie dziennikarza. Ważne jest jednak, aby zachęcać uczniów i obywateli do udziału w procesie przepływu informacji (np. możliwości tworzenia mediów obywatelskich/blogów, komentowania/korygowania błędnych/fałszywych informacji i podawania źródeł).

Radzenie sobie z ogromną ilością informacji jest nowym wyzwaniem dla ludzkości, istnieje potrzeba, aby młodzież i obywatele czasami wstrzymali się z osądem i poświęcili czas na zastanowienie się, zanim w coś uwierzą. **Krótko mówiąc, zachęć swoich uczniów do krytycznego myślenia.**

ZADANIE

CHMURA SŁÓW: ODKRYWANIE KRAJOBRAZU MEDIÓW

CZAS TRWANIA

30 minut

MATERIAŁY

Tablica, długopisy lub flamastry

WPROWADZENIE DO ĆWICZENIA

W tym ćwiczeniu chmura słów zawiera słowo «media» zapisane na tablicy. Uczniowie są proszeni o pracę w grupie, aby pokazali, co wiedzą o świecie mediów i połączyli swoją wiedzę.

Zadanie to jest również okazją do przedstawienia głównych graczy medialnych w danym kraju w sposób jasny i zorganizowany, wskazując jednocześnie na różnice między nimi.

To ćwiczenie jest też okazją dla prowadzących, by zwrócić uwagę na zwyczaje medialne grupy docelowej (Jakich mediów używają? Skąd czerpią wiadomości?) i dostosować warsztat do ich zwyczajów i preferencji. Uczniowie powinni być zachęceni do podawania szczegółów lub szukania poparcia dla swoich odpowiedzi oraz do wyrażania swoich opinii w celu dalszej dyskusji na określone tematy.

INSTRUKCJA

1. Napisz słowo «media» na tablicy lub ekranie i zanotuj nazwy mediów lub ich rodzajów (telewizja, radio, prasa drukowana, media społecznościowe), które wymyślą uczestnicy.
2. Sklasyfikuj sugerowane przez uczestników media według ich rodzaju.
3. Zidentyfikuj, które media są publiczne, a które prywatne.
4. Oddziel tradycyjne media od mediów społecznościowych. Większość uczestników będzie częstymi użytkownikami mediów społecznościowych (Instagram/Snapchat/Facebook), czy to w celu świadomego poszukiwania wiadomości, czy po prostu dla zabicia czasu. Z tego powodu pytanie o miejsce mediów społecznościowych w krajobrazie medialnym będzie albo spontanicznie poruszane przez uczestników, albo przez prowadzącego. Jest to dobry moment, by wprowadzić wątki demokratyzacji informacji w Internecie i możliwości manipulacji, jakie niosą ze sobą portale społecznościowe. Ponadto, należy przypomnieć studentom, że w sieciach społecznościowych nie ma redaktorów ani dziennikarzy; zamiast profesjonalistów to my produkujemy i rozpowszechniamy informacje. Dlatego należy zachować ostrożność, ponieważ każda osoba może wypowiedzieć się w mediach społecznościowych.

Na koniec tego ćwiczenia możesz otworzyć dyskusję, zadając kilka pytań takich jak:

- Czy portale społecznościowe to media?
- Jakie są różnice w porównaniu z tradycyjnymi mediami?
- Czy możliwość publikowania lub pisania na portalu społecznościowym czyni z każdego internauty potencjalnego dziennikarza? Dlaczego?
- Jakim rodzajom mediów najbardziej ufasz, jeśli chodzi o dostarczanie neutralnych informacji? Dlaczego?

Temat 2.

STRONNICZOŚĆ W MEDIACH

CELE EDUKACYJNE

- ✓ Uczniowie potrafią wyjaśnić, co oznacza „stronniczość”.
- ✓ Uczniowie potrafią dostrzec i przeanalizować różne style stronniczych treści.
- ✓ Uczniowie rozumieją podstawowe skutki społeczne stronniczych mediów.
- ✓ Uczniowie potrafią wyjaśnić zalety pozyskiwania informacji z różnych źródeł, jak też ryzyko związane z nierobieniem tego.

WPROWADZENIE

GŁÓWNE DEFINICJE

Można argumentować, że do pewnego **stopnia wszystkie media są w różnym stopniu stronnicze**. Każdy, w tym dziennikarze i redaktorzy, ma swój własny zestaw uprzedzeń (świadomych lub nieświadomych) i przyjmuje założenia na temat innych ludzi, wydarzeń lub problemów. Jak widać w poprzednim rozdziale, istnieje wiele sposobów, w jakie informacje mogą być nam przedstawiane w dzisiejszych czasach, czy to z mediów internetowych (blogów i vlogów, artykułów, postów w mediach społecznościowych), mediów drukowanych (czasopism i gazet) lub innych form mediów tradycyjnych (telewizji i radia), a wszystkie z nich mogą odzwierciedlać czyjeś uprzedzenia.

W ramach różnych form mediów **stronniczość prezentuje się na wiele sposobów i w różnym stopniu**. Na przykład, podczas gdy niektóre formy mediów starają się być tak neutralne, jak to tylko możliwe, próbując informować wyłącznie o faktach i zapewniać, że różne głosy i źródła są słyszalne, inne aktywnie starają się przekazać zdecydowaną opinię na dany temat. W takiej sytuacji piszący może zatrzeć granicę między faktami a opinią, przedstawiając mocne argumenty przemawiające za słusnością swojego punktu widzenia, jednocześnie unikając równowagi w swoim wywodzie. Niektóre publikacje przedkładają ten rodzaj mediów opartych na opinii nad przedstawianie faktów, czy to dlatego, że mają mocno stronniczego właściciela lub redaktora, czy też dlatego, że zdają sobie sprawę, iż często mocno sensacyjne, partyzanckie media przyciągają więcej czytelników lub widzów!

Od czasu pojawienia się mediów społecznościowych, tego typu mocno stronnicze treści stały się jeszcze bardziej widoczne, ponieważ firmy dostrzegają, że powodują one więcej zaangażowania użytkowników niż niektóre mniej kontrowersyjne, oparte na faktach posty. W związku z tym, czytelnicy muszą być w stanie odróżnić fakty od opinii i zrozumieć, kiedy coś jest stronnicze, aby mogli wyrobić sobie własne zdanie na dany temat, a nie pozwalać, aby inna osoba (lub nawet algorytm!) kształtowała ich poglądy.

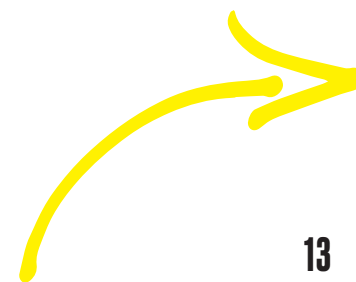
Stronniczość ma miejsce wtedy, gdy ktoś wykazuje nieproporcjonalną przychylność lub uprzedzenie do konkretnego tematu, osoby lub perspektywy, zamiast być sprawiedliwym i wyważonym. Stronniczość można znaleźć w mediach - czy to w prasie, radiu, czy w telewizji - i często jest ona wykorzystywana, aby skłonić ludzi do przyjęcia określonego punktu widzenia. W ten sposób stronnicze treści często odwołują się do emocji odbiorców, zamiast zachęcać ich do samodzielnego myślenia.

Brak świadomości stronniczości w mediach może prowadzić do tego, że ludzie zakładają, iż punkt widzenia jednego lub kilku źródeł informacji jest prawdziwy, a zatem jest to jedyny punkt widzenia, którego należy słuchać przy formułowaniu własnych opinii na dany temat. Zlecając kształtowanie naszych opinii innym, możemy również zrezygnować z własnych umiejętności krytycznego myślenia. Może to być szczególnie problematyczne, jeśli ludzie, którym pozwalamy formować nasze opinie, mają sporne, szkodliwe poglądy wobec osób lub grup społecznych, które postrzegają jako odmienne od siebie.

Stronnicze treści w mediach często opierają się na sensacyjnym i emocjonalnym języku, aby przyciągnąć uwagę odbiorców, a następnie przekonać ich do swojej opinii poprzez wywołanie u nich emocjonalnej reakcji. Stało się to jeszcze bardziej widoczne w dobie mediów społecznościowych, gdzie platformy rywalizują o uwagę użytkowników. Osoby publikujące treści w mediach społecznościowych są świadome, że muszą one wywołać reakcję (czy to w postaci «lubię to», komentarza, czy udostępnienia), aby uzyskać jeszcze większą ekspozycję, a zatem mogą się czuć zmotywowane do tworzenia treści jak najbardziej dramatycznych i przyciągających uwagę. Jak zostanie to omówione w następnym rozdziale, im bardziej angażujemy się i wchodzimy w interakcje z tymi treściami online, tym bardziej prawdopodobne, że zostaną nam podsunięte podobne treści ze źródeł o podobnych przejawach stronniczości. To oznacza, że informacja z innych źródeł jest odfiltrowywana, co może sprawić, że użytkownicy Internetu będą rozumieć tylko jedną stronę wydarzeń czy zagadnień i znajdują się w swojej własnej bańce informacyjnej.

Istnieje wiele różnych rodzajów stronniczego pisania, w tym:

- **uprzedzenia pozytywne** (faworyzowanie i przesadne wychwalanie obiektu, o którym się pisze) i **uprzedzenia negatywne** (negatywizm i ataki na obiekt oraz przesadnie negatywne wypowiedzi na jego temat);
- **stronniczość polityczna:** wiele publikacji skłania się ku polityce lewicowej lub prawicowej. Ma to wpływ na komunikat, faworyzując określoną partię polityczną, przedstawiciela lub punktu widzenia, który jest zgodny z określoną opcją polityczną;
- **stronniczość przez pominięcie:** tematy poruszane przez media mogą się różnić - niektóre z nich decydują się nie relacjonować pewnych historii lub informacji wspierających inne punkty widzenia lub idee;
- **stronniczość przez dobór źródeł:** autor może korzystać z większej liczby źródeł, które wspierają jego poglądy niż inne;
- **opinie prezentowane jako fakty:** używane w celu przekonania odbiorców poprzez pozostawienie niewielkiej przestrzeni na analizę i refleksję nad argumentem: "Ostatnie kontrowersje są dowodem na to, że nie zmieniła swoich sposobów postępowania";
- **Język nacechowany emocjonalnie/poszukiwanie sensacji:** tematy mogą być przedstawiane w sposób szokujący, oburzający, aby wywołać trwałe i emocjonalne wrażenie. Może to odciągnąć nas od krytycznego myślenia o danej historii i może być wykorzystane zarówno w dobrym (przekonania ludzi do zapisania się do organizacji charytatywnych), jak i w złym celu (wzbudzenia gniewu wobec konkretnych grup, instytucji czy osób).

NAJWAŻNIEJSZE WNIOSKI I WEZWANIA DO DZIAŁANIA

Ważne jest, abyśmy byli świadomi stronniczości mediów, które konsumujemy, abyśmy nie przyjmowali ślepo opinii ludzi jako faktów. Młodzi ludzie mogą być szczególnie podatni na tendencyjne treści, jeśli mieli mniej okazji do doskonalenia swoich umiejętności krytycznego myślenia. **Oto kilka wskazówek, którymi można podzielić się z uczniami, by pomóc im w rozpoznawaniu stronniczości w mediach.**

Kwestionuj czy dana informacja jest wyważona czy stronnicza.

Zadaj sobie pytanie, czy uwzględnia różne poglądy, czy też wszystkie źródła są jednostronne?

Strzeż się gniewu i sensacji.

Stronnicze treści medialne często manipulują naszymi emocjami, aby przekonać nas do tego, co chce przekazać dana publikacja. Zastanów się nad językiem używanym w treściach, które oglądasz lub czytasz: czy próbuje Cię zaszokować lub oburzyć i dlaczego osoba prezentująca informacje próbuje w ten sposób dotrzeć do Twoich emocji? Co chce, abyś pomyślał/ła lub poczuł/ła, i czy rzeczywiście zgadzasz się z tą perspektywą?

Zwolnij online!

Kiedy korzystamy z mediów społecznościowych, mamy pozornie nieskończoną ilość treści i informacji, z których wszystkie walczą o naszą uwagę, zachęcając nas do zareagowania na nie w jakiś sposób. Jak wspomniano, treści te często są nakierowane na nasze emocje, ale reakcja oparta na surowych emocjach nie jest najbardziej użytecznym sposobem reagowania. Zwolnienie tempa pozwala nam przetworzyć to, co widzimy, i zastanowić się, jak naprawdę się z tym czujemy, zanim na to zareagujemy.

Zostań niezależnym badaczem.

Internet otworzył dla nas nieskończone źródła informacji, które możemy odkrywać i z których możemy się uczyć, więc dlaczego po prostu akceptować to, co widzisz na swoim kanale informacyjnym jako fakt? Pamiętaj, że informacje, którymi jesteśmy zasypywani w sieci nie zawsze są najdokładniejsze i potrzebne do wyrobienia sobie świadomej opinii na dany temat. Zamiast tego spróbuj czytać szeroko na dany temat, szukać własnych informacji i ostatecznie wyrobić sobie własne zdanie.

Temat 2.

ZADANIE

ZNAJDŹ TENDENCJĘ!

CZAS TRWANIA

30 minut

MATERIAŁY

Komputer z Microsoft PPT, tablica interaktywna i projektor, drukowane przykłady stronniczych materiałów dla każdej grupy (zobacz przykłady w ćwiczeniach specyficznych dla Twojego kraju).

INSTRUKCJA

1. Podziel klasę na mniejsze grupy (3-4 osobowe).
2. Daj każdej grupie przykład stronniczego artykułu (**zobacz przykłady w ćwiczeniach dla Twojego kraju**).
3. Przez 10-15 minut uczniowie analizują treści, które otrzymali. Można im w tym pomóc, zadając kilka kluczowych pytań:
  - Czy jest to stronnicza wypowiedź? W jakim stopniu?
  - Co autor chce, abyś pomyślał/ła?
  - Jakie są oznaki, że jest to tekst stronniczy?
4. Wyświetl różne rodzaje uprzedzeń, które znajdują się w części «Wyjaśnienie» na stronie 13 oraz na slajdzie PPT. Zapytaj uczniów, do której kategorii należy przykład, który otrzymali. (10 minut).
5. Podczas tego ćwiczenia próbuj zadawać uczniom pytania, takie jak:
  - Jakie rodzaje uprzedzeń są tu obecne?
  - Skąd wiesz, że tak jest? Jakie są oznaki tego typu uprzedzeń?
  - Który nagłówek/fragment najbardziej Cię interesuje?
  - Którym z nich podzielił(a)byś się na swoich mediach społecznościowych i dlaczego?
6. Zakończ dyskusję na temat różnych konsekwencji pisania w sposób tendencyjny. Spróbuj przedstawić związek pomiędzy sensacją lub językiem manipulującym emocjami a wyższymi poziomami zaangażowania w sieci.
7. Na koniec można otworzyć dyskusję pytaniami otwartymi:
  - Czy można kogoś przekonać nie używając stronniczych treści?
  - Czy uprzedzenia zawsze są niebezpieczne?
  - Jaka jest różnica między faktem a opinią?
  - Czy autor tego nagłówka/tekstu stara się przedstawić go jako fakt czy opinię?
  - Gdzie wcześniej widziałeś/aś stronniczość w mediach?
  - Jaki wpływ na ludzi może mieć uprzedzenie/stronniczość?
  - Czy tendencyjna wypowiedź jest zawsze zła? Jakim celom może służyć?
  - Co sprawia, że dane historie są chętniej udostępniane w sieci (poprzez media społecznościowe lub prywatne grupy)?

Temat 3.

BAŃKA INFORMACYJNA/ KOMORY POGŁOSOWE

CELE EDUKACYJNE

- ✓ Uczniowie potrafią zdefiniować, czym jest bańka informacyjna i wytłumaczyć jaki jest jej wpływ na jednostkę/społeczeństwo.
- ✓ Uczniowie potrafią zdefiniować, czym jest efekt komory pogłosowej i opisać przykłady komór w swoim życiu.
- ✓ Uczniowie potrafią wytłumaczyć, jaki wpływ komory pogłosowe mają na jednostkę/społeczeństwo.
- ✓ Uczniowie potrafią wymienić pozytywne i negatywne aspekty zarówno bańki informacyjnej, jak i komór pogłosowych.
- ✓ Uczniowie potrafią wytłumaczyć zalety pozyskiwania informacji z różnorodnych źródeł.

WPROWADZENIE

Kiedy spędzamy czas w Internecie, czy to korzystając z wyszukiwarek do eksploatacji sieci, czy też wchodząc w interakcje z innymi użytkownikami za pośrednictwem platform społecznościowych, to treści, które są nam prezentowane, często nie są wybierane losowo. Zamiast tego, doświadczenia online każdej osoby mogą być spersonalizowane, aby zaprezentować jej treści podobne do tych, które wcześniej wyszukiwała lub oglądała.

Dzieje się tak, ponieważ im więcej przeglądamy, wchodzimy w interakcje i udostępniamy informacji w sieci, tym więcej naszych danych jest gromadzonych przez odwiedzane przez nas platformy i strony internetowe. To z kolei oznacza, że treści, które oglądamy, są bardziej dopasowane do naszych osobowości. **Poprzez nasze polubienia, udostępnienia, komentarze, odsłony karmimy to, co widzimy!**

To oczywiście ma swoje zalety: kiedy nasze doświadczenia online są dostosowane do naszych osobowości, wchodzimy w interakcje z ludźmi o podobnych poglądach, widzimy treści z dziedzin, które nas interesują, widzimy reklamy i możliwości, które odpowiadają naszym potrzebom i pragnieniom. Ale ma to też swoje minusy: algorytmy mogą ograniczać różnorodność treści i informacji, które widzimy w sieci, a przez to nasze rozumienie świata może stać się wypaczone lub przynajmniej bardziej zawężone. Kiedy tak się dzieje, doświadczamy tak zwanych **efektów «bańki informacyjnej» i «komory pogłosowej»**.

W tym rozdziale zbadamy, w jaki sposób bańki informacyjne i komory pogłosowe mogą kształtować nasze doświadczenie zarówno w sieci, jak i poza nią. Przedstawimy zarówno korzyści, jak i negatywne konsekwencje tych fenomenów, a także zaproponujemy sposoby, dzięki którym młodzi ludzie mogą «przebić» swoje własne bańki.

 GŁÓWNE
Bańka informacyjna:

Bańki informacyjne pojawiają się, gdy użytkownikom sugerowane są treści w oparciu o wcześniejszą historię wyszukiwania i interakcji w Internecie. Z czasem mogą one odizolować użytkowników od wszelkich punktów widzenia i zainteresowań różniących się od ich własnych. W dłuższej perspektywie może to ograniczyć rozumienie złożonych tematów i wydarzeń oraz zmniejszyć empatię i dialog między różnymi grupami.

Komora pogłosowa:

Komory pogłosowe to przestrzenie społeczne, w których idee, opinie i przekonania są wzmacniane przez ich powtarzanie w zamkniętej grupie.

Główne wyszukiwarki, media społecznościowe i serwisy rozrywkowe - w tym Facebook, Google, Twitter i YouTube - używają algorytmów do kształtowania naszych wyszukiwań online lub kanałów informacyjnych. Algorytmy te wybierają to, co widzimy w oparciu o dane, które dobrowolnie przekazujemy tym platformom podczas odwiedzania ich lub stron internetowych, na których ich serwisy reklamowe prezentują użytkownikom treści reklamowe (**pomyśl o wszystkich przypadkach, w których kliknąłeś «Akceptuj pliki cookie» na stronie internetowej!**). Dane te odzwierciedlają nasze zainteresowania, przekonania, zachowania i rozrywki, co oznacza, że serwowane nam treści są często ściśle dopasowane do naszych osobowości w większym stopniu, niż czasami zdajemy sobie z tego sprawę!

Personalizacja w sieci ma swoje wyraźne zalety, między innymi pogłębia nasze zainteresowanie konkretnymi tematami i sprawia, że media społecznościowe wydają się być dostosowane do naszych potrzeb, prezentując nam treści, które najbardziej pasują do naszych cod-

ziennych doświadczeń lub które były konsumowane przez osoby o podobnych poglądach. Coraz ważniejsze jest jednak, by ludzie, zwłaszcza młodszy, byli świadomi istnienia baniek informacyjnych. Jeśli nie zdajemy sobie sprawy, że treści są do nas kierowane, a inne, które nie odpowiadają naszym uprzedzeniom, są odfiltrowywane przez algorytmy, możemy mieć jednostronne lub zbyt uproszczone rozumienie spraw i wydarzeń, które nie odzwierciedla złożonej rzeczywistości. Podobnie, możemy znaleźć się w grupach ludzi, gdzie wszyscy podzielają ten sam pogląd na daną kwestię i rozwinać wąskie rozumienie otaczającego nas świata.

Te zamknięte grupy lub „komory pogłosowe” występują tam, gdzie osoby lub grupy, z którymi wchodzimy w interakcje, lub informacje, które konsumujemy, stale wzmacniają nasze istniejące poglądy i uprzedzenia. Większość ludzi bezpośrednio zetknęła się efektem komory pogłosowej: biorąc pod uwagę, że ciężymy ku ludziom, z którymi dzielimy zainteresowania, typowe jest, że znajdujemy się w danych przestrze-

niach społecznych. Czy to w grupie WhatsApp z najbliższymi przyjaciółmi, czy w sekcji komentarzy na profilu ulubionej gwiazdy w mediach społecznościowych, czy nawet po prostu siedząc przy stole z rodziną!

Rozmowa z ludźmi, którzy mają podobne zainteresowania lub poglądy do nas samych, może dać nam poczucie, że nasze poglądy są ważne i istotne. Jeśli jednak rozmawiasz tylko z ludźmi, którzy podzielają Twoje opinie, nie poświęcając czasu ani miejsca na docenienie przeciwstawnych punktów widzenia, możesz przestać uznawać, że są to tylko opinie, i zacząć postrzegać je jako fakty.

Może to być problematyczne: jeśli nasze opinie stają się coraz bardziej utrwalone, może nam być trudno wczuć się w myślenie ludzi, którzy mają odmienne zdanie, a nawet po prostu ich wysłuchać. W takiej sytuacji może dojść do podziałów między jednostkami lub grupami w społeczeństwie, a ludzie mogą zacząć przyjmować mentalność «my vs oni».

NAJWAŻNIEJSZE WNIOSKI I WEZWANIA DO DZIAŁANIA

Nie zawsze chcemy «przebić» nasze bańki informacyjne lub uciszyć komorę pogłosową; w końcu kto nie lubi czytać, oglądać, słuchać lub dyskutować o informacjach, które są dokładnie dopasowane do naszej osobowości! Równocześnie jednak przydatne może być odpersonalizowanie naszych internetowych doświadczeń lub rozmowa z osobami, które postrzegamy jako odmienne od nas, aby zobaczyć, jak wygląda życie z innej perspektywy. Oto kilka najważniejszych wskazówek, którymi można podzielić się z uczniami, aby pomóc im poszerzyć horyzonty zarówno w sieci, jak i poza nią:

Przypominaj sobie, że to, co widzisz w sieci nie jest przypadkowe.

Algorytmy nieustannie dostarczają nam to, co ich zdaniem chcemy zobaczyć, bazując na naszych wcześniejszych przyzwyczajeniach. Zrozumienie, że istnieje proces selekcji, może pomóc nam uniknąć myślenia, że to, co widzimy, jest z pewnością pełnym, szerokim obrazem świata.

Od czasu do czasu usuń 'ciasteczka'.

Pliki cookies to pliki, które przechowują dane użytkownika przy każdej wizycie na stronie internetowej (po ich zaakceptowaniu). Za zgodą użytkownika pliki te mogą być udostępniane innym witrynom w celu rekomendowania treści lub reklam, które mogą zainteresować użytkownika, w oparciu o historię wcześniejszych wyszukiwań lub przeglądania. Uczniowie mogą od czasu do czasu usuwać swoje cookies, aby zobaczyć efekty mniej spersonalizowanej strony internetowej.

Od czasu do czasu usuń historię przeglądarki.

W zależności od wyszukiwarki, z której korzystasz, wyniki wyszukiwania, które widzisz, mogą być dobrane częściowo na podstawie historii Twojej wyszukiwarki. Oznacza to, że najprawdopodobniej będą Ci się wyświetlać te same strony, które wcześniej przeglądałeś/łaś, co jeszcze bardziej oddali Cię od nowych punktów widzenia i źródeł informacji. Dla odmiany można spróbować skorzystać z anonimowej wyszukiwarki, takiej jak DuckDuckGo.com - chroni ona prywatność użytkowników i nie personalizuje wyników wyszukiwania.

Powitaj różnorodność i odrzuć stereotypy!

Próbując różnicować nasze zainteresowania i interakcje, możemy dowiedzieć się więcej o świecie i dostrzec, że więcej nas łączy z innymi ludźmi niż dzieli. Jednym z łatwych sposobów, aby zacząć to robić, jest śledzenie ludzi i stron online, które mają inne poglądy niż

Twoje własne! Przyjęcie postawy ciekawskiego umysłu i sprawdzenie, co inni ludzie myślą na dany temat, pozwoli Ci oprzeć się leniwym stereotypom i postawi przed Tobą wyzwanie zrozumienia różnych punktów widzenia zanim ustalisz swój własny.

Sprawdź swój efekt potwierdzenia!

Efekt potwierdzenia skłania nas do poszukiwania informacji, które potwierdzają nasze wcześniejsze poglądy lub zgadzają się z nimi. Dokładnie to samo dzieje się w ramach komory pogłosowej. W interakcji z innymi, czytając lub oglądając treści, powinniśmy się zastanowić: czy jedynie się z tym zgadzam, czy też podoba mi się to tylko dlatego, że wspiera to, w co już wierzę? Aby naprawdę wykazać się krytycznym myśleniem, musimy być w stanie zadać pytanie, dlaczego się z czymś zgadzamy.

ĆWICZENIE

TA SAMA HISTORIA, INNA PERSPEKTYWA

CZAS TRWANIA
30-45 minut

MATERIAŁY

**Komputer z Microsoft PPT,
tablica interaktywna i projektor,
drukowane przykłady nagłówków dla
każdej grupy.**

WPROWADZENIE

To ćwiczenie ma na celu symulację efektu bańki informacyjnej i efektu «komory pogłosowej» poprzez zademonstrowanie uczniom konsekwencji otrzymywania informacji tylko z tych źródeł, które pokazują tę samą perspektywę. Po zakończeniu ćwiczenia uczniowie powinni dostrzec korzyści płynące z otrzymywania informacji z różnych źródeł, w tym korzyści płynące z poznania wielu stron tej samej historii, zanim zdecydujemy się na wyrażenie własnej opinii na jej temat.

INSTRUKCJA

1. Podziel całą klasę na trzy mniejsze grupy. Daj każdej grupie zestaw unikalnych nagłówków na ten sam temat (patrz: następna strona). W każdym zestawie powinno być nie więcej niż 5 nagłówków, a każdy zestaw powinien oferować inne spojrzenie na omawiany temat: **pozytywne, negatywne i neutralne.**

2. Uczniowie w swoich grupach czytają swoje nagłówki i próbują ustalić, co wydarzyło się w tej historii. Starają się wydobyć jak najwięcej informacji z nagłówka, zanim wyciągną wnioski, co się wydarzyło.

3. Po 5-10 minutach każda grupa powinna wyznaczyć jednego uczestnika, który przedstawi ich historię całej klasie. Następnie trzech uczniów - po jednym z każdej grupy - powinno omówić swoją historię. Rozpocznijcie od grupy pozytywnej, a zakończcie na grupie neutralnej. Powinni opowiedzieć:

- kto jest zaangażowany w tę historię?
- co się z nim/nią/nimi stało?
- czy ktoś ponosi winę za ten problem lub wydarzenie?
- co grupa sądzi o tej historii i jej bohaterach?

4. Kiedy wszystkie grupy zaprezentują swoje nagłówki, możesz ujawnić, że pierwsze dwie grupy otrzymały

tendencyjne treści, a następnie przedyskutować, w jaki sposób te nagłówki były stronnicze.

5. Jeśli nie zrobiłeś/łaś tego przed zajęciami, zapoznaj klasę z pojęciem bańki informacyjnej.

6. Poproś klasę o zastanowienie się, co się może stać, gdy otrzymujemy informacje tylko z ograniczonej liczby źródeł i gdy szerszy kontekst, który nie odzwierciedla naszych poglądów, jest odfiltrowywany?

7. Omów pojęcie efektu «komory pogłosowej» i zapytaj, dlaczego warto czytać różne źródła informacji lub rozmawiać z ludźmi o innych poglądach, przekonaniach i zainteresowaniach niż nasze własne. Poproś uczniów, by zastanowili się, gdzie w swoim życiu mogli zetknąć się z komorami pogłosowymi i bańkami filtracyjnymi.

8. Na koniec poproś uczniów, aby w parach lub małych grupach przygotowali krótką listę sposobów, dzięki którym mogą «przebić» swoje bańki informacyjne i wyjść ze swoich komór pogłosowych. Można wykorzystać listę kluczowych wniosków z tego rozdziału, aby wesprzeć uczniów i podsunąć im kilka pomysłów na początek. Po upływie 10 minut na dyskusję, zbierz informacje zwrotne od każdej z par lub grup, a następnie wyświetl slajd «Kluczowe wnioski».

WSKAZÓWKI DO ZADANIA

Wybierając nagłówki, które chcemy przedstawić uczniom, należy wybrać zagadnienie, co do którego uczniowie raczej nie mają wyrobionych opinii, w przeciwnym razie mogą wnieść do ćwiczenia swoje własne uprzedzenia. Jeśli trudno jest znaleźć dobrą wiadomość z różnorodnymi nagłówkami, zawsze można stworzyć własne. Przykładowy zestaw nagłówków mógłby dotyczyć młodzieżowych strajków klimatycznych, które miały miejsce na całym świecie w 2019 roku. Mogłyby one obejmować:

Pozytywne nagłówki:

- *Odważne dzieci stają w obronie swojej przyszłości, robiąc to, co słuszne dla swojej planety.*
- *Co za supergwiazdy: dzieci z całego świata odważnie wychodzą z klas, by zaprotestować przeciwko niszczeniu planety.*
- *Obrońcy planety! Młodzi ludzie pokazują dorosłym jak działać, walcząc o bezpieczeństwo swojej przyszłości.*

Negatywne nagłówki:

- *Samolubne dzieci rujnują innym dzień w szkole, opuszczając lekcje, aby uczestniczyć w bezsensownych protestach.*
- *Leniwe dzieci wykorzystują protesty w sprawie zmian klimatu jako pretekst do opuszczenia szkoły na cały dzień.*
- *Panika rodzicielska! Egoistyczni uczniowie straszą rodziców ucieczką ze szkoły na znak protestu nie mówiąc o tym nikomu.*

Nagłówki neutralne:

- *Czternastego lipca na całym świecie odbędą się młodzieżowe strajki klimatyczne.*
- *Ponad milion dzieci na całym świecie bierze udział w protestach w sprawie zmian klimatu.*
- *Dzieci z całego świata stają się na jeden dzień aktywistami klimatycznymi!*

Na koniec ćwiczenia można wspomnieć, że uczniowie prawdopodobnie mają do czynienia z efektem bańki informacyjnych za każdym razem, gdy wchodzi na platformy takie jak YouTube czy TikTok. Platformy te używają algorytmów do rekomendowania filmów użytkownikom na podstawie ich wcześniejszej «historii oglądania». Aby to zademonstrować, można zachęcić uczniów do obejrzenia polecanych filmów na stronie głównej YouTube po zalogowaniu. Następnie uczniowie mogą porównać polecane filmy z tymi, które są im pokazywane po wylogowaniu. To pokazuje działanie bańki informacyjnej!

Pod koniec lekcji o bańce informacyjnej i efekcie komory pogłosowej można zadać uczniom kilka pytań, aby upewnić się, że zrozumieli te pojęcia i że są gotowi przejść do następnego tematu. Mogą to być m.in. następujące pytania:

- Co się stanie, jeśli będziemy czerpać informacje tylko ze źródeł, które prezentują taką samą opinię na dany temat?
- Co mogłoby się stać, gdybyśmy w mediach społecznościowych oglądali tylko treści skierowane do nas? Do ograniczenia jakich umiejętności może dojść?
- Gdzie w Internecie doświadczyliście bańki informacyjnej?
- Częścią jakiej komory pogłosowej jesteś?
- Jakie pozytywy mogą płynąć z kierowania Cię w sieci do osób o podobnych do Ciebie zainteresowaniach?
- Jakie negatywne konsekwencje może mieć rozmawianie tylko z osobami o takich samych lub podobnych poglądach?
- Jakie działania możemy podjąć, aby pomóc innym wyjść z ich komory pogłosowej?

Temat 4.

DEZINFORMACJA/ WPROWADZANIE W BŁĄD

CELE EDUKACYJNE

- ✓ Uczniowie potrafią rozróżnić pojęcia dezinformacji, wprowadzania w błąd (misinformation) i złej informacji (malinformation).
- ✓ Uczniowie są świadomi niebezpieczeństwa związanego z fałszywymi informacjami w społeczeństwie.
- ✓ Uczniowie wiedzą, jak rozpoznać teorię spiskową i rozumieją jej mechanizmy.
- ✓ Uczniowie rozumieją pochodzenie i cele teorii spiskowych i potrafią zaproponować kontr-narrację.

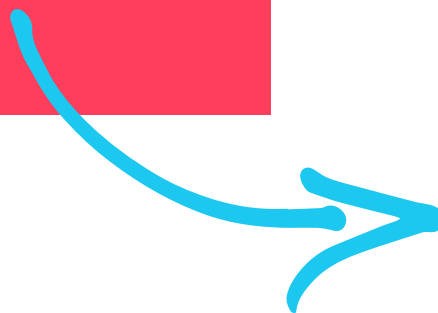

WPROWADZENIE

Wysokiej jakości informacja jest warunkiem prawidłowego funkcjonowania społeczeństwa demokratycznego. Bez dobrej informacji obywatele nie mogą poznać życia społecznego i aktywnie w nim uczestniczyć. Wysokiej jakości informacja jest kluczowym elementem funkcjonującego społeczeństwa demokratycznego. Bez niej obywatele są narażeni na ryzyko, że nie będą mogli aktywnie uczestniczyć w życiu społecznym.

Z drugiej strony, fałszywe informacje niosą ze sobą niebezpieczeństwo. Sprzyjają napięciom w debatach i wzmacniają uprzedzenia, stereotypy, stronniczość i efekty komory pogłosowej.

W tym rozdziale uczniowie zostaną wprowadzeni w kluczowe pojęcia edukacji medialnej: dezinformacji, nieumyślnego wprowadzania w błąd (misinformation), fałszywych informacji (malinformation), oszustw, clickbait (zachęt do klikania) i teorii spiskowych. Skupimy się na tych pojęciach i zastanowimy się zwłaszcza nad teoriami spiskowymi za pomocą ćwiczenia dostosowanego do potrzeb młodych ludzi.

GŁÓWNE DEFINICJE

Dezinformacja

Kiedy mówi się o «fałszywych informacjach» lub dezinformacji, ma się na myśli **informacje, które zostały sfabrykowane, sfałszowane lub zniekształcone** i celowo rozpowszechnione przez osoby, działaczy politycznych lub urzędników z zamiarem zmanipulowania opinii publicznej i przekonania jej do swoich idei.

Rozpowszechnianie fałszywych informacji może być szkodliwe dla społeczeństwa: na przykład może być wymierzone w grupę mniejszościową lub oskarżać ją w celu **podsyłania strachu i podżegania do nienawiści** wobec tej grupy.

Nieumyślne wprowadzanie w błąd (misinformation)

Nieumyślne wprowadzanie w błąd odnosi się do tendencji do niezamierzonego przekazywania fałszywych informacji. Jest to bardzo częste, gdy informacja i jej źródło nie są kwestionowane. To przyczyna większości błędnych informacji krążących w Internecie.

W ostatnich latach kwestii kryzysu migracyjnego w Europie często towarzyszyły liczne przypadki dezinformacji i nieumyślnego wprowadzania w błąd, przy czym ta pierwsza często napędzała to drugie zjawisko.

W sieciach społecznościowych, na blogach i stronach internetowych krążyło wiele fałszywych informacji mających na celu zdyskredytowanie migrantów lub wzbudzenie nienawiści do nich. Na przykład powtarzającym się przykładem fałszywych informacji jest rzekome uprzywilejowane traktowanie migrantów w krajach europejskich.

Fałszywe informacje były czasem podchwytywane przez polityków, aby wykorzystać te tematy do celów wyborczych.

Informacje często mogą być sfałszowane lub sfabrykowane, a następnie udostępniane w sieci. Od momentu, w którym nieświadoma osoba przeczyta te fałszywe informacje i udostępni je na swoich profilach, przechodzimy od dezinformacji do nieumyślnego wprowadzania w błąd.

Ponadto, wraz z postępem technologicznym, coraz trudniej jest stwierdzić, które obrazy zostały spreparowane lub zmanipulowane. Tak właśnie jest w przypadku techniki Deep Fake Video. Ta technika manipulacji wykorzystuje oprogramowanie oparte na sztucznej inteligencji do zastąpienia twarzy osoby w nagraniu wideo. Dlatego też wymaga ona jeszcze większej ostrożności i dokładniejszej weryfikacji źródeł.

Analiza praktyk internautów wykazała także coraz wyraźniejszy pociąg do informacji niskiej jakości, często spektakularnych, szokujących i dzielących, jak pokazano w rozdziale poświęconym stronniczości. Tak jest w przypadku clickbaitów - przyciągających uwagę, ale wprowadzających w błąd nagłówków, mających skłonić ludzi do klikania w linki. Clickbait niekoniecznie jest nośnikiem fałszywych informacji, ale w prawie wszystkich przypadkach zapowiada sensacyjne, czasem szokujące treści zdolne rozbudzić ciekawość internauty. Często treść strony, do której odnosi się clickbait, nie jest zgodna z reklamowanym tytułem. Od lat clickbaity rozprzestrzeniają się na portalach społecznościowych, ale także na stronach niektórych mediów internetowych.

Niektóre clickbaity przyciągają niepoinformowanego internautę przykuwającymi uwagę, ale często błędnymi tytułami. Niebezpieczeństwo, jakie kryje się za tymi sensacyjnymi artykułami, nieopartymi na precyzyjnych i wiarygodnych źródłach, jest bardzo duże, jeśli chodzi np. o kwestie zdrowotne. W niektórych przypadkach artykuły te mogą nawet posuwać się do tego, że sugerują leczenie raka za pomocą owoców tropikalnych, potencjalnie zagrażając ludzkiemu życiu.

Jak wyjaśniono w tym rozdziale, błędne informacje zwiększają ruch na stronach internetowych, podwyższają klikalność i ilość odsłon reklam, a więc generują też zyski.

Rzeczywiście, Internet jest otwartą przestrzenią. Jest również źródłem danych dla złodziei danych i spekulantów, którzy wykorzystują wrażliwość, a czasem łatwowierność użytkowników Internetu.

OD FAŁSZYWYCH INFORMACJI DO TEORII SPISKOWYCH

Dezinformacja i nieumyślne wprowadzanie w błąd to dwa zjawiska negatywnie wpływające na prawidłowe funkcjonowanie społeczeństwa demokratycznego. Jednak bardzo często ich źródłem jest dobra wiara użytkowników Internetu, którym brakuje umiejętności i zdolności do poruszania się w strumieniu informacji.

I odwrotnie, dezinformacja jest wynikiem świadomego wyboru i rozpowszechniania fałszywych informacji. Fałszywe informacje są częścią szerszych projektów manipulacji masami i są tworzone na bazie ludzkich lęków, aby zwiększyć ich poczucie niepokoju i niepewności.

Choć nie są to nowe zjawiska, teorie spiskowe zyskały na popularności w ostatnich latach, dzięki wewnętrznym mechanizmom Internetu, a zwłaszcza mediów społecznościowych.

Teoria spiskowa może być zdefiniowana jako narracja, której celem jest wykazanie lub ujawnienie istnienia małej grupy potężnych ludzi, którzy potajemnie planują nielegalne lub szkodliwe działania w celu zmiany biegu wydarzeń lub którzy próbują przejąć władzę nad światem.

Konspiracjonizm to tendencja do błędnego przedstawiania wydarzeń lub zjawisk jako wyniku zorganizowanego spisku. Jest to sposób myślenia lub postawa, która zaprzecza ogólnie przyjętym wyjaśnieniom faktów i zastępuje je spiskiem, którego ukryty cel nie jest znany. Ma to różne konsekwencje, ponieważ:

1. Sprawia, że ludzie wierzą w nieudowodnione teorie.
2. Zamyka ludzi w logice nieufności i błędnych przekonań, co ogranicza dyskusję o ideach.
3. Utrudnia kontrolę elit i ujawnianie rzeczywistych nadużyć politycznych lub możliwych konfliktów interesów.
4. Generuje mowę nienawiści, akcentując uproszczone wyobrażenia i bazując na uprzedzeniach, aby stworzyć konsensus wokół wymyślonego wroga.

Teorie spiskowe różnią się od fałszywych informacji tym że powstają w wyniku połączenia hipotez i argumentów, które są manipulowane w celu poparcia określonej teorii. Fałszywe informacje są czasem wykorzystywane w argumentacji zwolenników teorii spiskowych, ale nie zawsze są zgodne z teorią.

Media i fałszywe informacje naprawdę odgrywają istotną rolę w szerzeniu się tego zjawiska. Po pierwsze, nieufność czy wręcz brak zaufania do mediów zwiększa wiarygodność i popularność teorii spiskowych, tym bardziej w krajach, w których media postrzegane są jako skorumpowane lub pozostające pod wpływem systemu politycznego. Po drugie, fałszywe informacje wykorzystują te same mechanizmy, co teorie spiskowe, takie jak wykorzystywanie strachu i manipulowanie faktami, i często dotyczą tych samych tematów.

Przykład znanej teorii spiskowej: Iluminaci

Wszyscy słyszeliśmy o tej teorii spiskowej, w której świat miałby być kierowany przez oświeconą elitę utworzoną przez najpotężniejszych ludzi w globalnym świecie polityki i gospodarki. Elity te działałyby jako tajna organizacja, aby utrzymać ludzi poza nią. Każda nieprawidłowość w rzeczywistym świecie (wojna, kryzys gospodarczy, atak terrorystyczny itp.) jest więc tłumaczona planem opracowanym w tajemnicy przez te potężne jednostki.

Teoria ta, podobnie jak inne teorie spiskowe, ma na celu zaspokojenie potrzeby zrozumienia rzeczywistości i znajduje podatny grunt w powszechnym poczuciu niezadowolenia z tego, co dzieje się wokół nas.

Teorie spiskowe są niezwykle skuteczne, ponieważ oferują prostą i radykalną odpowiedź na czasami bardzo złożone pytania. Karmi je i pielęgnuje nieufność wobec elit i mogą one czasami mieszać oraz potwierdzać populistyczne teorie.

Teorie te nie przyczyniają się jednak do refleksji, a tym samym do zmiany status quo. Potwierdzają one lęki ludzi, którzy w nie wierzą. Promują narrację «my kontra oni», w której ci, którzy wierzą w spiski, czują się prześladowani i wskazują na bezwzględnych, czasem zdehumanizowanych wrogów.

W niektórych przypadkach wróg wskazywany przez teorie spiskowe należy do grupy postrzeganej jako «mniejszości etniczne» (np. teorie spiskowe dotyczące Żydów). Mniejszości są czasami postrzegane jako grupy działające w tajemnicy, aby zdominować większość ludzi lub jako odpowiedzialne za krzywdy na świecie. Przyczyniając się do wskazywania kozłów ofiarnych, teorie spiskowe mogą odgrywać ważną rolę w niektórych procesach radykalizacji politycznej lub religijnej.

NAJWAŻNIEJSZE WNIOSKI I WEZWANIA DO DZIAŁANIA

Poszerzaj swoje poglądy i korzystaj z wielu źródeł

Nauczyciele mogą zachęcać uczniów do korzystania z kilku źródeł, aby uzyskali pełniejszy obraz danego tematu i uniknęli dezinformacji. Źródła te powinny reprezentować różne poglądy z całego spektrum politycznego. Pytania takie jak «Kto jest autorem?», «Które media opublikowały te informacje? Czy są znane z tego, że są godne zaufania?» mogą pomóc uczniom określić, czy artykuł informacyjny jest wiarygodny.

Sprawdzanie faktów jest odpowiedzią na rozprzestrzenianie się fałszywych informacji

Sprawdzanie faktów to czynność polegająca na weryfikacji faktów (źródeł, autora, daty publikacji, istotności informacji itp.) Organizacje medialne są coraz bardziej skłonne do tworzenia jednostek zajmujących się wyszukiwaniem i sprawdzaniem faktów, które stanowią ważne źródło dla osób poszukujących informacji. Strony internetowe, takie jak <https://onebravething.eu/share-wisely/> udostępniają narzędzia do sprawdzania faktów, z którego nauczyciele i uczniowie mogą łatwo skorzystać.

Myśl krytycznie

Ponieważ informacja ma zasadnicze znaczenie, ważne jest, abyśmy zachowali jej wiarygodność i transparentność, aby w jak największym stopniu uniknąć potencjalnej manipulacji. Poza dbałością o jakość informacji, krytyczne myślenie o treściach, które czytamy lub otrzymujemy, pomaga ograniczyć ryzyko manipulacji lub wpływów zewnętrznych i wyrobić sobie bardziej wyważony pogląd.

Zgłaszaj dezinformację w sieci

Zachęcajcie uczniów, aby nie dali się wciągnąć w polemikę, która jest wynikiem fałszywych informacji krążących w sieciach społecznościowych. Wręcz przeciwnie, niech będą proaktywni i promują pozytywne treści! W ten sposób podniosą na duchu rówieśników i poprawią swoją społeczność internetową.

ĆWICZENIE

ANALIZA FILMU KONSPIRA- CYJNEGO

CZAS TRWANIA

1 godzina

MATERIAŁY

Rzutnik multimedialny

WPROWADZENIE DO ĆWICZENIA

W tej części przechodzimy do sedna mechanizmów teorii spiskowych. W tym ćwiczeniu młodzi ludzie będą wspólnie pracować nad identyfikacją mechanizmów audiowizualnych wykorzystywanych w teoriach spiskowych (przeróżająca muzyka, głos robota, analiza symboli, itd.).

Używając rzutnika, obejrzyj nagranie z Internetu znalezione przed rozpoczęciem ćwiczenia. Zaleca się wcześniejsze obejrzenie filmu, aby upewnić się, że elementy i narzędzia spiskowe mogą być w nim wyraźnie zidentyfikowane. To ułatwi i uatrakcyjni ćwiczenie. Należy poprosić uczestników o robienie notatek w trakcie odtwarzania wideo, a następnie o zgłaszanie swoich uwag i wrażeń końcowych po zakończeniu projekcji.

Oto kilka przykładów zastosowanych mechanizmów:

- niepokojąca atmosfera: Użycie robotycznego lub tajemniczego głosu, któremu towarzyszy przerażająca muzyka (atmosfera horroru);
- efekty wizualne: rysunki, fotomontaże lub «morphing» (przekształcanie twarzy) mogą streszczać teorię i sprawiać, że będzie prosta i zapadająca w pamięć;
- dobra struktura: konstrukcja często jest zgodna z pewną logiką, np. zaczyna się od elementów historycznych, aby nadać teorii wymiar naukowy. Ponadto, montaż (sekwencja obrazów) powinien również wzbudzić zainteresowanie;

- manipulacja informacją: polega na dekontekstualizacji zdań artykułu, reportażu lub słów osoby, aby służyć interesom demonstrowanej teorii;
- elementy niepewne lub całkowicie fałszywe: do materiału mogą wślizgnąć się elementy zmyślone, bardzo wątpliwe lub niesprawdzone spośród pseudodowodów prezentowanej teorii.

Na koniec filmu uczestnicy wyjaśniają ustnie zaobserwowane przez siebie mechanizmy.

Następnie można otworzyć dyskusję, zadając kilka pytań, takich jak:

- dlaczego teorie spiskowe rozprzestrzeniają się tak szybko?;
- dlaczego tak wiele osób w nie wierzy?
- w jaki sposób dezinformacja wpływa na nasze myśli i zachowania?
- jak możemy to zmienić? Czy Internet sprawia, że jesteśmy bardziej wolni?

Temat 5.

MOWA NIENAWIŚCI I OBYWATELSTWO CYFROWE

CELE EDUKACYJNE

- ✓ Uczniowie potrafią rozróżnić prawa i obowiązki w Internecie.
- ✓ Uczniowie potrafią zidentyfikować i poddać dekonstrukcji rasistowskie treści w sieci.
- ✓ Uczniowie potrafią odpowiadać na mowę nienawiści i teorie spiskowe w konstruktywny sposób.
- ✓ Uczniowie potrafią w świadomy i kreatywny sposób korzystać z sieci społecznościowych.

 WPROWADZENIE

 GŁÓWNE DEFINICJE

Jak widzieliśmy wcześniej w niniejszej publikacji, otwartość na świat, którą umożliwia Internet, i mnogość informacji pozwalają użytkownikom na łatwiejszą niż dotychczas wymianę. Jednak rozwojowi obiegu idei i opinii towarzyszy **rozwój obiegu nienawistnych opinii i ideologii ekstremistycznych, a także złośliwe wykorzystywanie niektórych funkcjonalności (kradzież danych osobowych, molestowanie seksualne itp.)**.

Będąc miejscem, gdzie się otwieramy, Internet staje się niekiedy miejscem, w którym może dochodzić do uogólnień i zniesławiania. Wszystkie te elementy zmuszają nas do zastanowienia się nad granicami wolności słowa w erze Internetu. Jakie są dobre praktyki, które pozwalają wykorzystać sieć jako narzędzie emancypacji jednostek w sieci, a z czym musimy walczyć, aby nasz nowy świat był czysty i pełen szacunku?

Ten rozdział ma na celu omówienie mowy nienawiści i umożliwienie uczniom rozpoznawania i reagowania na mowę nienawiści w sieci w sposób konstruktywny, aby rozwijać ich cyfrowe obywatelstwo. Ćwiczenia w tym rozdziale pomogą uczniom zidentyfikować zdrowe praktyki online.

Mowa nienawiści

Pojęcie to odnosi się do **przejawów nienawiści**, które mogą przybrać formę zdania, tekstu, nagrania lub obrazu wyrażającego **odrzućenie i pogardę wobec innych**. Kiedy taki wyraz nienawiści jest upubliczniany, może również zachęcać jego świadków do udowodnienia swojej nienawiści do jednej lub drugiej strony - do wybrania swojej strony - a czasami do ponownego wyrażenia tej nienawiści z podobnym lub większym poziomem przemocy w wyniku nacisku ze strony grupy. Jest to tak zwane podżeganie do nienawiści.

Rozprzestrzenianie się tego typu dyskursu jest jedną z niefortunnych konsekwencji koncepcji przedstawionych w tej publikacji. Na przykład, błędy poznawcze lub komory pogłosowe będą skutkowały tym, że dana osoba będzie myślała, że nie jest jedyną, która czuje nienawiść lub gniew wobec grupy osób (nawet jeśli ta nienawiść i gniew są nieuzasadnione), i w ten sposób podsycą i zaakcentują tę nienawiść. Teorie spiskowe i dezinformacja pogłębiają również pewne uprze-

dzenia lub negatywne opinie, jakie można mieć na temat ludzi poprzez dostarczanie «argumentów», które uzasadniają i potwierdzają dane opinie.

W połączeniu z brakiem krytycznego myślenia tego typu treści, oparte na stereotypach i nieporozumieniach, prowadzą do nadmiernych uogólnień i poczucia paranoi, a czasem prawdziwej przemocy. Istnieją jednak sposoby walki z rozpowszechnianiem takich dyskursów, takie jak zgłaszanie tego rodzaju treści, gdy obserwujemy je w Internecie, moderowanie treści online przez platformy internetowe oraz edukacja na rzecz obywatelstwa cyfrowego.

Obywatelstwo cyfrowe

W ten sam sposób, w jaki życie obywatelskie w życiu offline oznacza poszanowanie praw i obowiązków, a także poszanowanie jednostek, ich tożsamości, opinii i praktyk w ramach prawnych, obywatelstwo cyfrowe ma na celu promowanie tych samych wartości (zwłaszcza w odniesieniu do drażliwych tematów życia społecznego lub politycznego).

Pojęcie to odnosi się do relacji, jakie mamy z innymi osobami oraz sposobu, w jaki „tworzymy społeczeństwo” w Internecie, innymi słowy sposobu, w jaki internauci zachowują się i wchodzą w interakcje w sieci. Prawa i obowiązki,

które mamy w prawdziwym życiu, są takie same w Internecie. Nasze zachowania i interakcje określają również to, jak inni postrzegają nas w sieci, a jednocześnie pojęcie to odnosi się do tego, jak chronimy naszą prywatność online (np. hasła, lokalizację, historię przeglądania itp.).

MLE może reagować na mowę nienawiści i sprawić, że nowe media społecznościowe staną się przestrzenią o wyższym stopniu szacunku dzięki edukacji nastolatków do takiego obywatelstwa. Ponieważ żyjemy w coraz bardziej wirtualnym i połączonym świecie, ważne jest, aby pamiętać o pewnych regułach „obywatelskich”, na przykład związanych z wolnością wypowiedzi, lub zachęcać użytkowników do zrozumienia (lub przynajmniej przeczytania) zasad obowiązujących na platformach, których używają.

Oznacza to, że obywatelstwo cyfrowe wymaga również od nas krytycznego spojrzenia na Internet i sposób, w jaki go wykorzystujemy, zwłaszcza jeśli chodzi o dane osobowe, które udostępniamy czasem nawet o tym nie wiedząc. Dlatego warto pamiętać tak bardzo, jak to tylko możliwe, że nasze wirtualne zachowanie ma rzeczywisty wpływ na ludzi i że na przykład nękanie w Internecie może doprowadzić do prawdziwej tragedii.

GŁÓWNE WNIOSKI I WEZWANIA DO DZIAŁANIA

Przeczytaj i wysłuchaj innych punktów widzenia niż własny

Pomoże to uczniom uniknąć założeń i stereotypów na temat innych grup i zrozumieć, skąd pochodzi opinia drugiej grupy.

Unikaj reagowania na polemikę

Należy raczej zachęcać uczniów do zatrzymywania się i refleksji przed polubieniem/skomentowaniem/udostępnieniem w mediach społecznościowych.

Zgłaszaj mowę nienawiści w sieci

Zamiast odpowiadać, możesz zgłaszać posty w mediach społecznościowych, które zawierają mowę nienawiści.

Bierz czynny udział

Zorganizuj się w sieci i stwórz blog, stronę internetową, vlog, kanał na YouTube itp. Ostatecznym celem tego szkolenia jest upewnienie się, że młodzi ludzie biorą Internet w swoje ręce, aby uczynić go przestrzenią do afirmacji indywidualnej i zbiorowej, ale także do refleksji, debaty i uczestnictwa.

Znaj swoje prawa (...i obowiązki)

Poznaj prawa, które chronią i regulują wolność prasy i wolność wypowiedzi w Twoim kraju (poznaj prawa na platformach/ogólne warunki korzystania).

ĆWICZENIE

TABELA DOBRYCH PRAKTYK W SIECI

CZAS TRWANIA

30 minut

MATERIAŁY

**Komputer, PowerPoint, ekran
lub biała ściana, projektor
video lub opcjonalnie tablica
(jeśli nie ma komputera lub
tablicy: drukowane dokumenty**

WPROWADZENIE DO ĆWICZENIA

Ćwiczenie składa się z tabeli, którą wypełniają uczestnicy i z listy kilku przykładowych zachowań w Internecie. Uczestnicy zostaną poproszeni o zaklasyfikowanie tych praktyk/zachowań do tego, co uważają za dobre lub złe praktyki.

Dialog i argumentacja są niezbędne w tym działaniu: dlatego uczestnicy proszeni są o uzasadnienie swojego wyboru.

To ćwiczenie zachęca do pozytywnego i pełnego szacunku obywatelstwa cyfrowego, jednocześnie rozwijając umiejętności argumentacji uczniów.

INSTRUKCJE

1. Podziel uczniów na dwie lub trzy grupy i przedstaw tabelę dobrych praktyk na tablicy lub przy pomocy projektora wideo (lub na papierze).
2. Pokaż jeden po drugim kilka przykładów propozycji, które mają być sklasyfikowane przez uczestników:
  - zgłaszanie nienawistnego lub brutalnego komentarza pod publikacją,
  - akceptowanie każdego do swojej listy znajomych,t
  - zablokowanie użytkownika w sieci społecznościowej,
  - dyskusja z obrażającą osobą w komentarzach pod wideo,
  - podawanie adresu i danych osobowych,
  - opublikowanie zdjęcia przyjaciół bez ich zgody,
  - używanie tego samego hasła do wszystkich sieci społecznościowych.
3. Każda odpowiedź ma zostać przedyskutowana przez grupy i otworzyć mini-debatę opartą na następujących wątkach: wolność wypowiedzi, moderowanie nienawistnych treści, spisek, zniesławienie itp.
4. Pod koniec tego ćwiczenia możesz rozpocząć dyskusję kilkoma pytaniami, takimi jak:
  - Kto decyduje o granicach wolności wypowiedzi?
  - Co to jest opinia?
  - Czy opinia może być wolna od weryfikowalnych faktów?
  - Co to znaczy być obywatelem cyfrowym?

TWORZENIE MAGAZYNU ONLINE

 Stworzenie magazynu internetowego umożliwia kształcenie uczniów w zakresie umiejętności korzystania z mediów poprzez ćwiczenie symulacyjne. Będą oni mogli zrozumieć dziennikarstwo i jego aspekty powiązane z kompetencjami medialnymi (sprawdzanie faktów; różnicowanie źródeł). Celem tych działań edukacyjnych jest wzmocnienie młodych ludzi poprzez przydzielenie im konkretnej roli w magazynie. W ten sposób młodzi ludzie muszą naprawdę zmierzyć się z kwestiami wolności opinii i wypowiedzi oraz debatą na podstawowe tematy.

 Tworzenie magazynu pomaga uczniom zdobyć podstawową wiedzę, rozwijając jednocześnie umiejętności (krytyczne myślenie, pracę zespołową) i budując charakter (pobudza ciekawość, wytrwałość). Młodzi ludzie zdobywają również umiejętności badawcze i pisarskie oraz mogą sprawdzić swoje umiejętności krytycznego myślenia w ćwiczeniu, które jest zarówno zbiorowe, jak i indywidualne.

 Tworzenie magazynu internetowego może być jednorazowym działaniem. Nauczyciele mogą również zachęcać uczniów do tworzenia szkolnej gazetki, która będzie funkcjonowała przez cały rok. Poniższe wskazówki zawierają wytyczne dla nauczycieli, jak zorganizować małe warsztaty dla uczniów w celu stworzenia ich własnego magazynu internetowego.

ZACZYNAAMY

Pierwszym zadaniem jest zebranie zespołu bardzo zmotywowanych uczniów, którzy wprowadzą projekt w życie i doprowadzą go do końca.

Będzie to «trzon» redakcyjny, który będzie odpowiedzialny za

- pisanie artykułów,
- robienie/szukanie zdjęć i filmów do magazynu,
- znajdowanie tematów do wywiadów, przeprowadzanie rozmów i spisanie wywiadów,
- opublikowanie magazynu w mediach społecznościowych.

Najskuteczniejszym sposobem jest organizowanie regularnych spotkań kolegium redakcyjnego, aby każdy znał swoją rolę w tworzeniu czasopisma w zależności od swoich preferencji i możliwości. Podczas pierwszego spotkania redakcji można przydzielić uczniom różne role, np. redaktora naczelnego, redaktorów, autorów tekstów, projektantów odpowiedzialnych za szatę graficzną.

POMYSŁ NA FORMAT I TOŻSAMOŚĆ

- Jaki jest cel magazynu? *Umożliwić jak największej liczbie młodych ludzi wyrażenie siebie; zachęcić ich do dyskusji na dany temat.*
- Ustal swoją grupę docelową: uczniowie w szkole? członkowie klubu? cała społeczność?
- Ustal linię redakcyjną: wasza linia redakcyjna określa używany ton, zamierzony cel, jak również dyktuje wybór tematów. Sugerujemy, aby uczniowie pisali głównie na tematy dotyczące ich życia, walki z mową nienawiści w sieci i rozprzestrzeniania się fałszywych wiadomości.
- Wybierz tytuł dla magazynu

WYBÓR TREŚCI: TEMAT, PODEJŚCIE, CEL

Prowadząc zebranie redakcji, uczniowie powinni zadać sobie następujące pytania, pomagające im wybrać treści, które chcieliby zamieścić w swoim czasopiśmie.

1. O czym chcę pisać? (temat)
2. Co jest nowego lub co się ostatnio zmieniło w tym temacie? Całkowicie nowe tematy są rzadkie. Na prawie każdy temat ktoś już coś powiedział. I to jest w porządku. Nie musisz odkrywać zupełnie nowego tematu dla swojego artykułu. Zamiast tego musisz wymyślić nowy punkt widzenia na dany temat. Twój punkt widzenia to Twoja unikalna perspektywa lub pogląd na daną kwestię.
3. Jakie dokładnie przesłanie chcę przekazać w artykule? (cel)
4. Kto będzie czytał ten dokument i czego oczekuje? (czytelnicy)

PUBLIKACJA MAGAZYNU

Kiedy magazyn jest już gotowy, możesz opublikować go online lub w formie drukowanej, w zależności od swoich preferencji, celów i grupy docelowej. Strona <https://fr.calameo.com/> jest świetnym narzędziem do publikacji plików pdf jako magazynów internetowych. OUTILS :

CANVA

Canva to darmowa platforma do projektowania graficznego, która umożliwia edycję zdjęć bez konieczności posiadania rozległej wiedzy lub doświadczenia. Dzięki niej możesz łatwo tworzyć magazyny, zaproszenia, wizytówki, ulotki, plany lekcji, tła Zoom i wiele innych, przy użyciu profesjonalnie zaprojektowanych szablonów.

Narzędzia platformy pomogą Ci wykonać następujące czynności:

- wybrać odpowiedni szablon magazynu dla waszych treści,
- dodawać, modyfikować, edytować i usuwać tekst i strony (można wybierać spośród różnych czcionek i kolorów),
- wybrać opcje formatowania
- dodawać zdjęcia, dźwięki, filmy i linki do innych stron internetowych,
- pobierz projekt jako PDF i opublikuj go na Calaméo.

► ZOBACZ PRZEWODNIK PO CANVIE

WORDPRESS/WIX

Te dwa narzędzia są świetne, jeśli chcesz stworzyć magazyn, który będzie kontynuowany przez cały rok. Oba są darmowe i umożliwiają uczniom tworzenie blogów.

ReNews

Bringing fresh eyes
to media literacy

Projekt ReNews jest projektem edukacyjnym finansowanym przez Program Erasmus + Unii Europejskiej, którego celem jest poprawa umiejętności korzystania z mediów, interpretowania informacji i umiejętności czytania i pisania (MIL). ReNews promuje umiejętność korzystania z mediów poprzez innowacyjne programy, które bezpośrednio angażują nowe pokolenie obywateli. Poprzez dostarczenie uczniom (w wieku 14-18 lat) wszystkich niezbędnych narzędzi do wykrywania i ujawniania dezinformacji i mowy nienawiści w sieciach społecznościowych, chcemy wzmocnić krytyczny umysł europejskich uczniów.

Projekt ReNews to partnerstwo **Groupe SOS Solidarités (Francja)**, organizacji pozarządowej specjalizującej się w zapobieganiu radykalizacji postaw i umiejętności korzystania z mediów; **Institute for Strategic Dialogue (Wielka Brytania)**, ośrodka analitycznego zajmującego się problemem polaryzacji, nienawiści i ekstremizmu we wszelkich postaciach; **Civis Polonus (Polska)**, fundacji działającej na rzecz edukacji obywatelskiej wśród młodzieży; **Mouvement Up (Francja)**, przedsiębiorstwa społecznego specjalizującego się w edukacji medialnej oraz **TINK (Turcja)**, pierwszej w Turcji szkoły średniej o profilu technicznym.

Wsparcie Komisji Europejskiej dla powstania tej publikacji nie oznacza poparcia dla jej treści, które odzwierciedlają jedynie poglądy autorów, a Komisja nie ponosi odpowiedzialności za jakiegokolwiek wykorzystanie informacji w niej zawartych.

Projekt współfinansowany w ramach programu Unii Europejskiej „Erasmus+”

ISD | Powering solutions
to extremism
and polarisation

MOUVEMENTUP

Tink | Teknoloji ve
İnsan Kolejeri

**ZESZYT
ĆWICZEŃ
POLSKA**

KOMPETENCJE MEDIALNE W POLSKICH REALIACH

Trudno sobie wyobrazić współczesny świat bez mediów. Niestety nie tylko pokazują nam one świat i innych ludzi, ale potrafią także zniekształcać nasz odbiór rzeczywistości. Dlatego naszym zdaniem – zdaniem Fundacji Civis Polonus - współczesny obywatel powinien umieć się z mediami obchodzić, powinien być świadomym i krytycznym odbiorcą przekazów medialnych. Kompetencje medialne są dla nas ważnym elementem kompetencji obywatelskich. A szkoły i biblioteki publiczne powinny być istotnym miejscem prowadzenia edukacji medialnej w Polsce. Według nas, szczególne znaczenie dla upowszechniania kompetencji medialnych wśród młodzieży mają bibliotekarze i nauczyciele szkół ponadpodstawowych (podstawa programowa dla liceów i techników wprost stwierdza, że każdy nauczyciel powinien poświęcić dużo uwagi edukacji medialnej, czyli wychowaniu uczniów do właściwego odbioru i wykorzystywania mediów).

Jednocześnie na żadnym etapie edukacji w naszym kraju nie ma osobnego, obowiązkowego przedmiotu, na którym dzieci i młodzież zajmowałyby się tylko poznawaniem mechanizmów rządzących współczesnymi mediami, uczyłyby się analizować serwowane przez media treści czy bycia twórcami wartościowych treści medialnych. Kompetencje medialne mają być za to rozwijane w ramach kilku różnych przedmiotów takich jak język polski, wiedza o świecie czy informatyka.

Młodzi i Internet*

Korzystanie z mediów społecznościowych to wśród nastolatków jeden z najpopularniejszych sposobów spędzania czasu w sieci. Młodzi ludzie najczęściej odwiedzają YouTube'a (94%), Facebooka (83,4%) oraz Instagram (67%). Charakter i preferencje korzystania zmieniają się wraz z wiekiem, np. FB częściej używa młodzież w szkołach ponadgimnazjalnych, a rzadziej uczniowie młodsi (różnica 13%). Warto zwrócić uwagę, że nastolatki używają bardzo różnych mediów (w zależności od swoich potrzeb), rzadko skupiając się na jednym typie portali społecznościowych. Co ciekawe, 13- i 18-latkowie w takim samym stopniu korzystają z Twittera, który w powszechnej opinii jest bardziej „publicystycznym” źródłem wiedzy (ok. 10% młodych użytkowników).

Młode osoby najchętniej publikują na swoich profilach zdjęcia i filmy z własnym wizerunkiem (60%), ale ok. 20% zamieszcza w nich też swoje historie, komentarze i opinie. Tylko 9% dzieli się przeczytanymi artykułami.

Szukając informacji, nastolatki korzystające z Internetu skupiają się na tematach kulturalnych (muzyka 73%; filmy, seriale, teatr 56%). Dosyć duża grupa poszukuje treści związanych ze sprawami społecznymi, historią i polityką (aż 57% starszej młodzieży). Bardzo widoczne w analizie preferencji treści czytanych w Internecie są różnice genderowe. Aż 66% dziewcząt poszukuje stron dotyczących głównie dbania o wygląd, a 60% zdrowego trybu życia czy diety (vs. odpowiednio 39%

i 34% chłopców), ale niewiele ponad 20% dziewczyn interesuje się techniką i technologiami w porównaniu do 46% chłopców. Z kolei w zainteresowaniu polityką i sprawami społecznymi w Internecie widać 10-procentowe różnice między płciami na korzyść chłopców.

Co bardzo ważne i niepokojące, młodzi ludzie często traktują internet, a zwłaszcza media społecznościowe, jako kompletne źródło wiedzy, nie weryfikując wiarygodności znalezionych tam treści i nie doceniając innych, alternatywnych źródeł informacji. Tym samym stają się ze względu na brak doświadczenia i wiedzy, grupą społeczną szczególnie podatną na manipulacje i przekaz propagandowy.

Młodzi użytkownicy internetu są jednak bardzo świadomi klimatu społecznego w przestrzeni wirtualnej. Według deklaracji nastolatków można go określić jako stosunkowo brutalny i oparty na niezdrowej rywalizacji. Dla prawie 70% nie jest to przestrzeń, gdzie można spotkać postawy otwartości i tolerancji. 60% starszych nastolatków (szkoła ponadpodstawowa) sądzi, że większość dyskusji w Internecie prowadzi do kłótni i obelg. Co ciekawe, jedynie 20% czuje się anonimowo, wypowiadając swoje zdanie lub ma przekonanie o braku konsekwencji w stosunku do wyrażanych opinii.

Sfery życia młodych ludzi online i offline przenikają się wzajemnie. Młodzież działająca aktywnie w sieci chętnie angażuje się także w prospołeczne działania poza nią.

*Informacje tutaj zebrane pochodzą z dwóch raportów NASK (Naukowej i Akademickiej Sieci Naukowej): Nastolatki 3.0 (aktualizacja z 2019 r.) oraz Pozytywny internet i jego młodzi twórcy. Dobre i złe wiadomości z badań jakościowych (red. J. Pyżalski, Warszawa 2019).

NAUKA OPARTA NA ZADANIACH

Działania pedagogiczne prowadzone przez większość aktorów MLE w Polsce obejmują odgrywanie ról w ramach warsztatów radiowych, wideo i mediów drukowanych. To właśnie dzięki odgrywaniu ról młodzi ludzie naprawdę rozumieją pojęcia informacji, dezinformacji, wolności prasy i wypowiedzi.

Jednocześnie najważniejsze pojęcia mogą zostać omówione za pomocą ćwiczeń, które można łatwo przeprowadzić w ramach działań społeczno-edukacyjnych. W całym podręczniku rozsianych jest wiele ćwiczeń, które nauczyciele mogą wykorzystać podczas zajęć z uczniami. Oto kilka dodatkowych przykładów, które sprawdziły się podczas warsztatów z polskimi uczniami:

Prawda czy fałsz

Prowadzący proponuje, w formie quizu, informacje krążące na portalach społecznościowych i w Internecie. Młodzi ludzie muszą zdecydować, czy jest to informacja prawdziwa, czy fałszywa i wyjaśnić dlaczego. Ćwiczenie to odnosi się do kwestii wiarygodności i weryfikacji źródeł, ale także do dekonstrukcji elementów języka często używanych przez autorów fałszywych informacji.

Stronnicze pisanie (fakt vs opinia)

To ćwiczenie jest zawarte w rozdziale «Stronniczość w mediach». Poniżej znajdują się przykłady nagłówków, które można wykorzystać do jego realizacji.

Podziel całą klasę na trzy mniejsze grupy. Daj każdej grupie zestaw unikalnych nagłówków na ten sam temat. W każdym zestawie powinno być nie więcej niż 5 nagłówków, a każdy z nich powinien mieć inne spojrzenie na omawiany temat: pozytywne, negatywne i neutralne. Do przygotowania ćwiczenia polscy nauczyciele mogą wykorzystać następujące przykłady:

- **przekaz neutralny** – „Rząd obwinia o powódź bobry. Bronią ich ekolodzy i myśliwi”. *Zlecenie wybicia 20 bobrów żyjących wzdłuż nadodrzańskich umocnień w Zachodniopomorskiem trafiło w piątek do szczecińskich kół łowieckich Bielik i Trop. Wydał je Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych w Szczecinie. Powód? Jak twierdzi dyrektor Tomasz Płowens, bobry podziurawiły wały na odcinku 9 km wzdłuż Odry, ryjąc w nich kilkumetrowe dziury, a co roku straty spowodowane przez te zwierzęta sięgają dziesiątków tysięcy złotych.*
<https://www.rp.pl/arttykul/490793-Rzad-obwinia-o-powodz-bobry--Bronia-ich-ekolodzy-i-mysliwi-.html>
- **stronniczość „za”, ton sensacyjny** – „Bobry zapłacą za powódź”. *Myśliwi mają chodzić wzdłuż Wisły i zabijać, ile się da. Nieważne, że bobry właśnie wychowują*

młode. Na wojewodzie kujawsko-pomorskim nie robi to wrażenia. - Biedne zwierzęta zapłacą za niekompetencję urzędników - uważają naukowcy i ekolodzy Każdemu, kto choć trochę zna się na rzeczy i przeczytał decyzję Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska (RDOŚ) w Bydgoszczy, włos jeży się na głowie.

https://wyborcza.pl/1,75400,7967801,Bobry_zaplaca_za_powodz.html

• **stronniczość „za”, sensacyjny ton, stronniczy wybór źródeł**

<https://demotywatory.pl/1675898/A-jak-juz-zgina-wszystkie-bobry>

Moja cyfrowa reputacja

To ćwiczenie jest bardzo dynamiczne. Uczniowie muszą wyszukać swoje nazwiska w Google i ocenić, czego się można o nich dowiedzieć (dane osobowe, dane wrażliwe, itp.). Po tym ćwiczeniu następuje moment wymiany zdań: młodzi ludzie mogą dyskutować na temat praktyk cyfrowych, koncepcji prywatności, nękania, wolności słowa, itp. Celem tego ćwiczenia jest zachęcenie uczniów do kwestionowania swojej cyfrowej tożsamości i wejścia w proces jej konstruowania i kontrolowania, ale także do wzięcia odpowiedzialności za swoje praktyki cyfrowe w szerokim znaczeniu.

DODATKOWE ŹRÓDŁA

Dodatkowe źródła informacji o edukacji medialnej:

<https://edukacjamedialna.edu.pl>

<https://media.ceo.org.pl/aktualnosci/pomysly-na-zajecia-edukacji-medialnej-nowa-publicacja>

<http://zrozum.org/materialy/>

<https://demagog.org.pl/>

<http://tydzieninternetem.pl/>